

LEBONTJÁK A PUSZTÁT

— Még na előbb jön, csak egy pár héttel is, én nem kellettem volna — mondja az öreg, és hihetetlenül kifakult vadászkalapját feljebb tolja a homlokán. — Volt egy lovunk... mert sáros időben ezen az úton se kocszi, se autó... és ha olyankor kitelefonáltak az állomásról, hogy valaki érkezett, csak felnyergeltük, rácsaptunk a farára, ő meg szépen leügetett a hídig, illően fogadta a vendéget, aztán kifuvarozta a pusztára.

— Nem félték, hogy illetéktelen ül föl rá, és többet nem látják?

— Mundért?!... Az nem olyan ló volt! A hídnál, igaz, bárki felülhetett a hátára, de aztán ő parancsolt: csakis a kijelölt úton jött, ezen a csapáson, és egyenesen be a pusztába. Útközben, ha az illetőnek félre dolga volt, vagy mi, akkor megállt, de leszállni már nem lehetett! Csak úgy, a nyeregből, mert Mundér, az biztos, hogy elkapta a frakkját! — Bal tenyerét szórakozottan megcsapkodta a gyeplőszárral: — De most, ez a hideg, szeles tavasz... megfázott. Az öreg ló csak olyan, mint az öreg ember: ha nyílik az idő, az neki a legveszélyesebb.

— Talán már régebben ismerte?

— Én segítettem a világra... Nagyon okos jószág volt: féléves korában már két lábon táncolt, — de csak nekem! Nekem ingyen. Másnak cukorért... — Megtörölte az arcát, legyintett: — A, manapság már nincs is ilyen okos jószág, tán a világon se!... Mert itt sokat ért. Tetszik látni, egy lovat meg egy embert megtakarított az okosságával...

Egyre lassabban modta, nemakarom formán, és közben minduntalan a hegyoldalát nézte, talán, hogy ne lássam az arcát.

— Jól kiesik ez a Basa pusztá — jegyeztem meg illő szünet után.

— Ki, kérem! — élénkült föl. — Ez úgy kiesik a világból, hogy az uraság is csak egyszer fordult meg itt évente. Szarvasbögéskor. Mondta is mindig: „Ha te nem volnál, István, ez a völgy kiesne a világ fenekén!” Ezt minden évben elmondta. — Kiegyenesedett a nyeregben, és jobb öklével nagyot kanyarított, mint a kártyás, mikor a csendes utlit kivágja: — Nem volt itt szántóföld, kéremszépen, egy deka sem! Erdő volt mindenfelé: szikla, hegy, erdő — annak is a hitványabbja... Ez a völgy, a Basa völgy, északra nyílik. Tetszik látni? Keletről, nyugatról, délről hegygerinc. Eszokról: bejárnak a szelek. A szeltől van, hogy itt az orgona, meg az akác, meg minden virág vagy tíz nappal később nyit, mint pár kilométerrel odább, a hegyeken túl... Mert itt van, éppen délnyugatnak, a Basa hegy. Ez mindig megakasztja a felhőt, és elfolyik a víz, amarra. Ide csak akkor jön egy kis csapadék, ha netán eszokról, mint az éjjel is.

— Ertem.

— Csak azért mondom, kérem. Ettől van, hogy itt aztán vethetnek búzát vagy kukoricát, répát vagy kutyafarkát, itt nemigen lesz abból semmi!

— Akkor minek vágják ki az erdőt?

— Hát... jöttek, oszt kivágták...

— Nem szólt senki, hogy itt úgysem lesz termés?

— Éppen az az izé, hogy szólunk... Mert az úgy volt, hogy ezerkilencszáznegyvenhatban állami erdőgazdaság lett a Basa völgy. Negyvennyolcban meg az egészet megkaptuk az állami gazdaság, mint fásított legelőt. Hogy itt majd juh, tehén, mifene jól elfüvel... Hát nem mondom, arra még megfelelt volna. Ritkásan álltak a fák, vad meg nem volt. Kevés volt. A háború alatt meg utána, kipusztították az orvvadászok. Aztán meg, az igazgató azt mondta, hogy a vadászat úri passzió, nem kell se dámvad, se őz. Jó, mondom, akkor hát legyenek birkák meg marhák...

Hát voltak... Karámot építettünk, és őriztettem őket. De két évig se voltak, egyszerűen csak jön az igazgató, hogy nocsak, kiirtják az egész völgyet, és itt szántóföld lesz, mert búzára van szüksége a népgazdaságnak. De már jöttek is a baltások.

Akkor egy kicsit hangos lettem, hogy: az a veresszakállú atyáuristen!... Hát vadőr voltam, marhapásztor lettem, most meg talán ürgét öntsek?!... Ha az ember mérges,

akkor sokmindent mond, amit nem kellene... — Lehajítja a fejét, utánabólogat a szavainak: — De csak kivágták... Engem meg be a bőrtönbe... Volt egy puskám. Szép kis vadászfegyver: titokban.

— Hogy tudta azt az igazgató?

— Hogyne tudta volna, mikor a fele vadat mindig átadtam neki, becsülettel!

Előrehajlunk a nyeregben, mert az út egyre emelkedik. A keskeny völgy négyen arasznyi sarat dagasztott az eső. A lovak óvatosan tiblábolnak benne, mert alul alattomos kövek várnak, hogy csúdjüket törjék. Az öreg ügyes váll- és derekmozgással ellensúlyozza a himbálózást:

— Mire visszajöttem, itt már fegyencelel volt.

— Fegyencelel?

— Már úgy kell érteni, hogy aki valamiért fekete lett a gazdaságban, azt ide telték. Ha valaki kapott fél év javító-nevelő munkát, vagy ha valaki kijött a megőrzőből, hát azt ráadásul még ide is helyezték. Hogy itt majd alkalma lesz bebizonyítani... — Csapott a kezével. — Kijöttem, jelentkeztem az igazgatónál. Nem az volt már, hanem egy másik. Azt elhelyezték.

— Miért?

— Hát az úgy volt kérem, hogy Magyarországon ezerkilencszázhuszonhat óta csak akkor lehet erdőt irtani, ha mindjárt telepítünk is a helyébe. Mert kevés a fa. Ezert aztán az igazgató csak úgy, a saját szakállára... Lett egy csomó fája, amivel azt csinált, amit akart, még akkor meg, ami itt természet — mert ha kevés is, valamennyi mindig termett, — azzal pótolhatta a többi földek átlagát, és kapta a prémiumokat, meg az okleveleket... Hát persze, mikor volt neki háromezer holdja bejelentve, és a valóságban négyszázzal több! A Basa völgygel. Illetve, akkor már Basa pusztá, mert építetek ide lakásokat, gazdasági épületeket, mindent.

— Ezért a csulásért váltották le?

— Kit?

— Hát azt az igazgatót.

— Ja, nem! Dehogyan, kérem... Mondott valamit, amit nem kellett volna.

— Aha.

— Hát! Így volt ez, kérem. Egyszer erre jártak a földmérők, fölnyalták az egész vidéket, és akkor kiszagolták, hogy itt négyszáz holdon művelési ágváltozás történt. Bevezeték, és minden rendben volt. Utána vagy másfél évvel, részes fejfel, mondott valami reakciósat, és akkor leváltották... — Rámnézett: — Csak azért mondom el, hogy a szőja miatt váltották le, de a tette miatt érdemelte meg!

Felértünk a horhó tetejébe. A lovak megálltak, remegő inaikat kicsit megereszteték, mert ezután jön még a neheze: leereszkeszteni a lejtőn.

A völgy kitárult előttünk: négyszáz hold meredek hegyoldal, köves lapály. Szemben, az északnyugati oldalban vagy tizenöt lakóház, istállók, karámok, szén. Fölöttük, egy nagy sziklán régi szabású, beépített fenyőgerendákkal díszített épület. A régi vadászház. A Nap noha már előcsillant a foszladozó felhők mögül, s alaktalan, változó, eltűnő pizsokfoltokat rajzolt a tájra. Utitársam nem nézett föl. Emlékeivel bibelődött:

— Bementem az új igazgatóhoz. Azt mondta: Maga ott született a Basa pusztán? ...

Ott, mondom, igazgató úr, nekem már az apám is ott született... Nohát, azt mondja, én szeretem a helyi kádereket. Maga lesz ott a tanyagazda!... De igazgató elvtárs, mondom, én még sohasem voltam tanyagazda. Erdész voltam, vadőr... Nem baj, azt mondja, én se voltam még soha igazgató; meg lehet szokni... Így voltam én itt vezető, négy álló évig. Jöttek, mentek az emberek. Néha hozták, vitték őket. Volt, aki nem akart ide kiköltözni: karhatalommal hozták. Más meg egy éjjel megszökött családotól. Ami kis holmijuk volt, elbírták gyalog. Ugyanúgy kísérték őket vissza, hátukon a batyu, rajta a festett tábla: „Dolgozók! Tanítsatok meg a helyes életre!”

— Valami osztályidegen volt?

— Volt olyan is. De ezeknek véletlenül még a védőszentjük is földhözragadt volt tán...

A lovak maguktól indítottak lefelé. A nagy sár mihamar elmaradt, könnyebben lépkedtek.

— ... Aztán megszűnt a fegyencelel. Ötvenhétben vagy ötvennyolcban megszűnt. Akkor egy kicsit kiürült a pusztá. Volt úgy, hogy negyedmagammal laktam kint.

— Es akkor miért nem telepítették be erdővel?

– Nem tudom, kérem. Egy időben úgy volt, hogy betelepítik, de aztán mégse... Maja a gépek, meg a vegyszerek! – akkor azt mondták. Dehát itt a gépek nem mindenütt tudnak dolgozni. Es ahol aratni tud, ott szántani nem, meg ilyenek... Es ötvenkilentől kezdve mindent itt termeltek, amit muszáj volt. Kírtak a gazdaságra száz hold napraforgót vagy lencsét?... Nosza, elvetették a Basa völgyben... Így aztán újra megtelt a pusztta... Lassan kihúzódtak ide a családok... hogy kik? Hát, ilyenek is, olyanok is. Akiknek még ez is jobb, mint a semmi...

– Van itt minden, kérem! Még nylonzacsó is!... Mondtam az üzletigazgató kartársnak: Tessék nekem nylonzacskót adni, mert növekszenek ám a szocialista igények Basapusztán is!

A térde alatt féltényérnyi seb. Mindig nyitott, gennyezik. Csont-tébécé. Fölvágta magának, hogy így majd kimegy belőle a gonosz... Minden reggel meg este kamillás vízben mosogatja – az jót tesz neki... A bizonytalan színű levét a butik téglapadlójára locsintja: meleg lesz ma, hadd hűsítse bent a levegőt.

– Mivel szolgálhatok? – kérdi nagyvilágiasan, és kezét megtörli a köpenye elejében. Az élesztő, szekfűszeg és romlott kolbász szagát a pálinka párolja be.

– Innék valamit – mondom.

A szemét kicsire húzza, de a szája mosolyog:

– Honnan tetszett jönni a kartársnak?

– Kiküldtek – mondom egyforma képpel. – Majd lesz itt egy kis javítás...

A mosoly szétterül az arcán, mozdulatai eleresztetten szívélyesek lesznek:

– Azért! Már azt hittem, hogy valami... olyan. – A kecskelábú asztal alá nyúl, kivész egy hasas korsót. – Mert tiltják... az okosok megtiltották.

A poháron nem látok át. Behúnyom a szemem, nyelek, utána elismerően csavargatom a fejem:

– Ez igen! Erre biztos van vevő!

Csípőre teszi a kezét, szerényen, félrebillentett fejjel:

– Hát van... Nem mondom, mert van. Énnálam napjában kétszer megfordul a pusztta. Velem kezdik a napot, de itt is végzik.

– Van dolga ennek a pohárnak.

– Nehogy azt higgye! Itt minden rendnek külön pohár dukál. A csírásoknak ott az a pikkoló. Egyik megvárja a másikat, de mind csak abból iszik... A gyalogosok emebből. Az öregasszonyok a festett pohárból, a fiatalabbak meg a nylonból... Nekik az tetszik, a modern...

– Es amelvikből én is ittam?

– Az az István úré! Ebből kap a fiatalúr is, az agronómus. Meg ha jobb emberek jönnek – tette hozzá cinkosan.

Nyugtázom a besorolásomat, aztán felmutatok a polcra:

– Es az ott, az a talpas pohár?

Ismét szelíden félrebillenti a fejét, s a gombokat számolja a kótyénén:

– Hát az... abból én, meg Mártuska, a tanárnő szoktunk, ha kedvünk szottyán. Egy kis édeset. úgye...

Az iskola ugyanabban az épületben van, csak be kell fordulni a sarkon. Nyolcszor nyolc méteres szoba, az ajtó mellett kockásra pingált tábla, a padló viasszal beeresztve. A falakon Magyarország térképe, az állam címere, Kossuth Lajos, II. Rákóczi Ferenc. Schönherz Zoltán képe, és egy plakát, amelyken a robogó vonatból kibukó utas utolsó sikolyával még a balesetbiztosítás mérhetetlen előnyeire oktat bennüket. A sarokban virág, házi szőttes. A berendezés új, rongálatlan. A gyerekek egy kupacban zsenyegnek, az abiaknál. Valami száraz növényeket válogatnak.

A tanítónéni hozzámlép és halkán mondja:

– Ne tessék elrontani. István bácsi már jelezte, hogy érkezni tetszik. Legalább tartunk egy kis felettétést. – Megfordul, tapsol: – Mindenki a helyére!

Alsótagozatos iskola. Másodikosok éppen nincsenek, mert a tavalyi négy elsős megbukott, és most ismételnék... A kislányok tisztábbak, rendezettebbek, a fiúk borzasak, némelyiknek retkes a nyaka és gumicsizmájukon még a múltkori eső sara is rajtaszárad. Foltos ruha akad, szakadt egyetlenegy sem.

A sovány, szárazmellű tanítónő a kályhánál eloltja a cigarettáját és kiköhögi magából a rekedtséget:

– Gyógyfüveket válogattunk, tetszik tudni. Tavasszal szedtük, majd most eladjuk a felvásárlóknak, és vakáció előtt ebből megyünk kirándulni. De addig sokmindent meg kell tanulni, ügye gyerekek?

Az egyik elsős fiú hirtelen csuklani kezd. A tanítónő gyorsan odalép és felrántja:

– Szégyeld magad, fiam! Menj ki azonnal!

Az ajtó mellett ülök. A fiú támolyogva, csukladozva jön felém, szeme fehérje kicsit kifordul. Megfogom, rárogyan a térdemre.

A tanítónő a katedrára húzódik:

– Disznót vágtak, és ilyenkor... elkerülhetetlen.

Szürkén egykedvűen mosolyog, keze ösztönösen cigaretta után matat az asztalon.

Intek a két legnagyobb fiúnak, hogy vigyék ki a gyereket.

– Ok is disznót vágtak – rebben a tanítónő szeme. aztán lassan mozdul, kiviszi a kicsit.

Felálltom a gyereket, és az arcukhoz közelhajolva végigkérdézem a nevüket. Néhányról nem jön pálinkaszag, és pontosan azokról, akik jobban öltözöttek, tisztábbak, fésültek.

Az ablakon át látom, hogy a tanítónő ledugja a tüű torkán az ujját.

– Hol szoktatok inni?

Néznek rám. A kicsik apró rettenettel, a nagyobbak dacosan sunyi fényekkel a szemükben.

– Otthon adja édesapátok?

Valamelyik csoszogni kezd.

– Vagy itt isztok, a boltban?

A csoszogást mind átveszi. Egy szőszke kislány, akiről italszag nem jött, lassan pityeregni kezd.

Kifordulok az ajtón. A gyerek egy platánfa tövében kornyadoz, a tanítónőt nem látom. Megkerülöm az épület sarkát. A butikból kiszól a nő:

– Elvtárs!

Bemegyek. A tanítónő ül, cigarettázik, előtte a talpas pohár, valami rózsaszín likőrrel, érintetlenül. Barátnője elibém biceg, kezét tördeli, félrefordított fejjel, alulról fölfelé néz:

– Nehogy azt tessék hinni!... Csak bolondoztam itt az előbb. Mert itt egyáltalán!...

Csak mondom, jár egy kicsit a szám, elmegy az idő.

Leülök a másik székre. A tanítónő rámnéz.

– Mióta tanít itt?

– Mióta megnyílt itt az iskola: ötvenkilencben jöttem.

– Férje?

– Elváltunk.

– Nehéz itt?

Megrázza magát, kiegyenesedik ültében:

– Nem... Nekem nincsenek igényeim – csak a három gyerek... ők az életem.

– Meddig marad még itt?

– Ha... ha hagynak?... Nyugdíjig. Kétszobás lakást kaptam, jó fizetést, illetmény-földet, kertet... Innen szeretnék nyugdíjba menni.

Mosollyal palástolta sírhatnékját.

Felálltam. A boltosnő újra elibém biccent:

– Elvtárs, a jóistenre kérem!... Mindenki mérné! Szét is vernék ezt a vacakot, ha csak egy reggel nem volna pálinkájuk!...

Fogatlan szája, ráncosan, mereven remegett.

A föld csendesen páráll, az épületek déli oldalán a tyúkok már porban fürdenek. Az egyik lakás előtt vagy öt asszony ül a gallyon. A legfiatalabb ülében mocorgó pólyás gyerek már kékre fáradt az orditástól. Nedves kis száján fekete légy tollászkodik.

– Mi baja lehet a kicsinek?

– Hát én már nem tudom! – mosolyog dühös-kényszeredetten az anyja. – Evett, kipelelkáztam, ávizst is adtam neki, minden!... Itt fogom az ölemben, de így is sir.

Egy behorpadt szájú nene hunyorogva fölnéz:

— Ki tudja azt, lelkem, miért sirhat egy ilyen apróság? Azt se tudni, hogy máskor meg miért nevet. Azt mondják, az angyalát látja olyankor... hát lehet, hogy most meg az ördög incselkedik vele.

Ebben mind megnyugszanak.

— Meleg van — mondom.

— Hát meleg, az van! — erednek beszélgetésbe. — De kell is már! Itt, Basavölgyben még semmi tavasz nem volt, csak a szél, meg a szél!...

— Talán melege van a gyerekeknek — makacskodom. — Be van szorítva a toll közé, és melege van.

— Az lehet, Rozi — ad igazat egy néni. — Mert lásd, rólam is lekvánkodik már a szvetter.

Mind helyeselnek. Udvariasságból. Hogy nekem is legyen valami igazam, ha már ennyire töröm a csordajárást... Hívás nélkül benyomulok a fiatalasszony után. A többiek is Fogalmuk sincs, mit akarhatok, de mindenesetre: történik valami.

Az ötvenes évek közepén épült egyszobás típuslakás. A szobaaitó nvitva. Bent csővázás bútorok, nem egy garnitúrából. A padlón rongyszőnyeg, itt-ott felgyűrődve, megszakadva, sohasem mosottan. A konyhában vizeslőca, leterítetlen asztal hokedlikkel, és a hátsó sarokban egy utólag beépített falitűzhely. Előtte nagy halom piszkos pelenka savanyodik.

A falon egyetlen nagy szentkép, széles, megfeketedett kerettel, üveg nélkül. Hogy a nyomott papíros valaha kiről szólt, azt az asszonyok sem tudják. Hosszas szemlélődés után a szvetteres néni annyit állapít meg:

— Szent, az biztos, mert ott a glória a feje körül...

Mikor a fiatalasszonyék ide költöztek a pusztára, itt találták a falon. Hát hadd legyen.

Az ágyon a kibontott kicsi megnyugodva levegőzik.

— Az iskolában a gyerekek — mondom — bepálínkáztak.

Teljes csend. Még a pillájuk se rebben. Én azonban nem folytatom. Erre egy kerek-képű, pirosposzsgás asszony illően fölhördül:

— Bepálínkáztak?! Ne tessék mondani!

— Az — mondom, mintha belemennék a játékba. — Legalább a fele ivott.

— Ivott?! Te kegyelmes Úrjézus! — Mind egyszerre kezd mozogni, kezüket tárogtatják, sopánkodnak. Aztán egycsapásra unják el, csak a pirosposzsgás harsog még:

— De hát hogyan jutottak hozzá?!

A szájából dől a pálínkaszag.

Megnéztem még pár lakást. Mindenütt ugyanaz a hanyagsággal elegyes, kedélyes nem-törődömség fogadott. Az utolsó házba már nem akartam bemenni, de egy alacsony, akkurát félrefésült hajú ember kibicegett elém. A lába gipszben. Négy hete dobta föl a bika.

A szobában, konyhában rend, tisztaság, az ablakon függöny, az asztalok leterítve. A megvetett ágyon díspárna. Szabadkozott, hogy nincs rend, mert az asszony kiment az illetményföldre, a kukoricát utánavetni. Most, hogy végre esett ez a kis eső, a száznapos talán még beérik.

— Én kérem, soha nem gondoltam volna, hogy ide jutok — mondja, és mosolya mögött ott bújk a sértődöttség, hogy a lekicsinylés első jelére előugorjon. — Negyvenkilencben Pestre mentem, hidásznak. Megszereztem a szakmát. Aztán a földalattihoz, keszonmesternek. Itt történt a baj. Lent voltunk, nyomás alatt és valaki fönt elnézte a fesszémrőt. Négyen voltunk lent, de csak én jöttem föl élve. Engem is úgy hoztak. Négy hónapig feküdtem a kórházban, utána szanatóriumban. Aztán azt mondták, kerüljem a várost: levegő kell, napsütés — és nyugalom, meg nyugalom... Majdnem szétszaggatta az idegeimet az a nyomás. Akkor kommandálták a feleségemet. Lakást meg csak itt kaptunk.

Hát abból az okból jó, hogy itt igazán van nyugalom. Meg levegő is, meg csend is. Úgy számítottuk, hogy öt év alatt megszerezzük magunkat, és akkor vissza tudunk menni a faluba... Manapság könnyen lehet falun házat venni: a fiatalok elmennek a városba al-bérleteskedni, az öregek meg kipusztulnak.

— Hány éve laknak itt?

— Tíz lesz... Az az igazság, kérem, hogy tíz lesz. Mert közben tönkretettek a kiszámításomat. Alig voltunk itt egy éve, levelet kaptam, hogy mert dolgozni tudok, leveszik a rokkantságát. Először felére, aztán negyedére. Mikor másodszor is lecsíptek belőle, föl-

utaztam Pestre. De ártatlan kézzel jöttem vissza... csak én fizetnék rá. Nem?... Meg nem az ember hibás kérem, hanem a rendelet. Mindig a rossz rendelet szaggatja szét az ember torkát, nem a másik ember, en csak azt mondom!

– Es így már nem is lesz ház?

– De lesz! – Gondosan pótolta fogsorát összecsapta: – Lesz, kérem! Még tizenkilenc hónap, és együtt lesz a pénz!

– Ugy látszik, lehet itt keresni.

– Azt lehet. – Nevetett. – Azt igazán lehet. Csak találni nehezen... Kilenc évi átalányban ezerháromszázötvenhét forint, ötvenhét fillér a keresetem. Mikor hogy. Változó. Most éppen ezerhat, ezerhét.

– Ebből tesznek félre?

– Nem. Ez a kiadásunk, kérem. A fejadag megváltása, só, paprika, néha egy-egy ruha... Eleinte még bútor is kellett. Meg csipke. Az asszony azt mondta, öljem meg, de neki akkor is kell az ablakra függöny. Hát jól van... rendes asszony, azért. Rendbentartja nekem a lakást, főz, mos – meg az illetményföldet, azt is megkapálja. Mert abból van a pénz, kérem! Hatszáz négyszögöl illetmény...

– Gyerek nincs?

– Ide?!... Aztán vállal még az illetményhez két-három holdat. Ezeket! – intett ki megvetően az ablakon.

– Nekik miért nem kell?

– Azt ők tudják. Van olyan, amelyik ki se veszi az illetményföldet. – Csapott a kezével. – Tíz koci kukorica, három koci krumpli, két koci tök -- ez az évi átlag! Ezen eltartok két kocát, minden szaporulatával, meg még veszek is süldőt, ha a terv úgy kívánja. Evi húsz hizott süldő, szerződésre! Ez a kvóta, kérem!

Hátrádott a széken. gipszbeöntött lábát lassan rezegtetni kezdte:

– A tavalyi naptári évben huszonnégy mázsa hetvenhat kiló előhúst adtam le, átlag tizennyolc forint, negyvenkilenc fillérével... – Hirtelen eltorzult az arca, és előredolt:

– Nem hiszi?!

– Dehogynem!

– ... Mert ha nem hiszi, itt a könyv!

Agresszíven nyomta az orrom alá: kis híján négyszázezer forint volt beírva a takarékkönyvébe.

– Milyen házat akar venni?

Ujra benyúlt az asztalfiókba, hosszú szivart vett elő, gondosan leharapta az egyik végét, megnyálazta a másikat, és az égő gyufa lángja mögüli hunyorított rám:

– Félmilliót áldozok rá, kérem!

– Az ántivilágban a juhászság volt a legizesebb foglalkozás a pusztán. Mert ahhoz érteni kell: farkalni, nyírni, elletni, kicsiket gondozni – meg aztán a sokféle betegség. Annak mindnek tudni kell a nyitját... Ezért becsülk meg a juhászt. De ha már két-három évben elrontja a renomé, mert nincs meg a szaporulat, vagy nyáron mindig beüt a kólka, akkor azt mondja a főntéző: Na kend meg... hát kend meg elmehe kocsisnak! És ha nincs neki saját nyája, hogy lábra álljon, akkor bizony el is megy.

Mert a kocsisnak is rangja van. Két jó ló, a szükösebb világban négy hold ára! Arra vigyázni kell, azt kimélni kell, ápolni tudni... De ha az illető, mondjuk, ott sem felel meg, akkor azt mondja neki az intéző: Na, kend, hát menjen csak be az istállóba, csirásnak!... Es hogyha nem gyűjtött valamicskét, hogy a falu szélén házat vegyen, akkor bizony... be megy.

Mert az még mindig rendes munka. A teheneket fejni, a vemhesekeket gondozni, körmit, száját rendben tartani – az még mindig tudomány... De ha, teszem azt, ott is kitelik az esztendeje, akkor azt mondja neki az ispán: Hallja, maga Szentgyörgykor kihajtja a csordát! Es ha nincs neki lánya, aki szerencsét nyerált, mert elvette valami állami ember, vasutas vagy útkaparó, akkor bizony megteszi azt is.

Mert ott még figyelni kell tudni: melyik jószág mikor vette föl a bikát, fel ne fúvódjanak, meleg tüdejüket le ne forrázzák a jószágok... De ha ott is alkalmatlannak találják, akkor egyszerűen azt mondja neki a csász: Hé! Holnap jössz ki a mezőre! Jó leszel te még gyalogosnak!

Felállt, hátat mutatott, de aztán csak visszafordult. Ősz haja kétoldalt rálógott a fü-
lére, mosolya kicsit keservesre sikerült:

– Mert olyat én még nem hallottam, kérem, hogy valaki gyalogmunkásnak meg ne
felelt volna. Hát még itt! Basapusztát a jóisten egyenesen a gyalogmunkásoknak terem-
tette!...

Nem néztünk egymás szemébe. Az ajtóitól, ablakaitól megfosztott vadászház süketen,
vakon bámult ránk. Fölötte gólyapár keringett izgatottan. Tavaly még itt volt a fészkek,
a télen azonban ledől a kémény. Társam valami kaján elégedettséggel dörzsölgette egy-
hetes borostáját:

– Menjetek innen, gólyák! Menjetek csak!...

Hirtelen megkérdeztem:

– Bátyám miért jött ide?

Egy pillanatilag zavart volt az arca, de aztán mosolyt ragasztott rá, és felcsattant a
hangja:

– En, kérem?... Nekem, kérem, a kutya se mondta!... Negyvenöt után lehettem
volna kocsis, vagy csirás... még tán traktoros is! Két fiam az lett. Házat építenek! De en
megmaradtam magamnak. Es mikor, vagy nyolc éve, ide ki lehetett húzódni, akkor ki-
húzódtam.

– De miért?

A kappan csontjait lassan birtokukba veszik a legyek. A savanyúborka maradványait
visszacsomagolja, aztán leüti a sörösüveg kupakját, iszik. Utána rámnéz, megvonja a vál-
lát, és lába közt a fűvet kezdi szemléltetni.

Oldalt, a bokrokon túl hirtelen zaj támad, aztán elnémulnak, csak lihegés és dulakodás
hallatszik. Odárohannak. Három gyalogmunkás hempereg a fűvön, tépik egymáson az in-
get, csomókban repül a haj. Mozdulni akarok, de az öreg megmarkolja a karomat. A
szeme lázasan csillog, maradék pudvás fogát összecsikoritja. Érzem: még egyet mozdulok,
és mi is lent hempergünk a fűvön.

Egy tagbaszakadt, szeplős arcú ember egyszerre csak fölül és nevetni kezd. Orravére
összekeveredik a nyálával, de ő csak előre-hátra hailong, és nem kap levegőt a kacagástól.

A másik kettő föláll, ruhájukat igazgatják, és kivörösödő arccal vigyorognak.

– Na! – jut végre szóhoz a szeplős. – Hát megmondtam, hogy nekem kell ez a fa,
oszt kivágom! Hát kivágtam!

A fiatal, sudár juharfa lefelé dől a lejtőn. Az öreg végig ment mellette, kétszer is,
azután megállt a hegyinél, és kiköpött a szeplős felé:

– Te mocskos! Hogy vesztél volna meg az anyóddal együtt! Hát nem tudtál vörni,
míg ezek a gerlék felnevelik a kicsiket?!... Nem érdemli az ilyen még a levegőt se!

Négy pelyhes kismadár nyúlt el a felső ágak között.

Az öreg még átkozódott, a szeplős hetykén, fölényeskedni akarón vigyorgott, aztán las-
san összeszedelőzködtek és indultak vissza a munkába. A tornácoszlophoz támaszkodva
még sokáig hallottam egymás szavába vágó, hisztériás kiabálásukat.

– Hülye barmok! – acsargott valaki a hátam mögött.

Alacsony, kövér ember állt ott, vállán csak vendégként billegett a kasza.

– Ezeknek mindegy, csak fészek legyen a fán, nyúl a bokorban, akkor eljászanak!...

Pélpoklot az ilyen hasába, nem szocializmust!

Lépett vagy hártam, és úgy csinált, mintha akkor venne észre:

– Bocsánat! – Letette a kaszát és szertartásosan nyújtotta a kezét: Somogyi Tóth
János, okleveles fejdelyás a nevem... örvendek.

– Kiballagott etetés előtt egy kis takarmányt vágni? – szívélyeskedtem vissza.

– A, kérem! – Szürke zsebkezdőt vett elő, és arcát, nyakát törölgette. – Nem fejek én
már! Nem hívnak már engem senkinek se!

Vértelen megbotránkozással húztam fel a szemöldököm. Erre várt:

– Ugy a'!... Nincs két hónapja, hogy az agronómus elvtárs letette velem a villát.
Ugyan, nem tettem, hanem dobtam. Kivágtam a placéra, és azt mondtam: Jól van, én ki-
mehetek gyalogmunkásnak, de ha valaki is azt hiszi, hogy akkor megszűnnek a lopások,
hát nagyon téved!... Így mondtam neki, kérem, pedig hát ő, szegevény, nem is hibás. Négy-
szemközt megmondtam nekem, hogy ismeri az értékemet, dehát a többi! A többi csirás szallt
rám, de leginkább az a platinafogú gazember!

Az, kérem!... Mert az a földkerekséget is ellopná, ha az atyaisten egy percre félre- nézne! — Ellágyult a hangja, szinte zsirosan kéjes lett: — De most rávitte isten igazságra!

— Hát... elég jól meggyomrozta a bika.

— Nem az kérem! — Legyintett. — Az már régen kijárt neki. — Közelebb hajolt diadalmasan: — Hanem most, hogy nem tud járni, most nem fogy éjjel az abrak!... Hm?...

Leült a korhadt lépcsőre, és szemét rámfüggesztve bólogatott.

— Erdekes — mondtam.

— Az! — Felállt, egészen közel húzódott hozzám: — Ezért jött az elvtárs? — Diadalmasan kacagott. — Tudtam én, kérem, hogy nem veszhet el az igazság! — Szerényen le- sütötte a szemét. — En, kérem nem szoktam árulkodni, de úgy éreztem, hogy ezt köte- lességem megírni a központnak... Mert azt mondta nekem az agronómus elvtárs: menjek más tehéntelepre a gazdaságban. De én neem akarok innen elmenni!... És az nem igaz- ság, hogy én elmenjek, a többi meg ittmaradjon büntetlenül!

Ejjel odakint, a völgyön kívül megint esett az eső, de azért háromnegyed nyolcra, nyakig sárosan, befutott a Zetor. A felsőtagozatos gyerekek zsbongva helyezkedtek el a pótkocsin.

A gerincen túl szemerkélni kezdett. A motor hangja el-elmélyült, ahogy az egyre na- gvobb dágványokon cuppogtak át a kerekek. Aztán lejutottunk a norhosba. A traktor har- sogva vágott neki a híg sárnak. Pár száz méter után nagyot bakkantunk, a motor hár- dült még néhányat, aztán már csak a vezető átkozódása hallatszott.

Lemásztunk. A traktoros kiegyenesedett a motor mellől és olajos kezét törölgette:

— Semmi baj nem lenne, ha ez a masina repülni tudna, mint a madár. De így...

Körülbelül fele úton voltunk. A gyerekek lassan szivárogni kezdtek kétéfelé. A kis- sebb rész vissza a pusztába, a többség pedig le a faluba.

Egy kerekfejű, piszeorrú kiskölyök mellém szegődött, ahogy felkapaszkodtam a bokrok között húzódó ösvényre. Egy darabig csendben csúszkáltunk a szivacsos sárban, majd fel- kiáltott:

— Pesten tévé is van?

— Az is.

— Hm... — morfondírozott. — Meg rádió is, meg mozi is... — Mellém loholt: — Hány mozi van Pesten?

— Az ördög tudja. Sok.

— Az jó... — mélézött el újból. — És a bácsi abba megy, amelyikbe akar... Nálunk még villany sincs.

Le-lemaradozott, elnézegette a fákat, és az eső elől bokrok közé húzódott madarakat kuthászta. Egyszer csak megint ott trappolt a nyomomban:

— Bácsi?... Maga szereti a lakóhelyét? — A hangja felnöttes volt, kicsit kenetteljes; sehogyan sem illett hozzá.

— Nem nagyon. — Igyekeztem közömbös maradni.

— Akkor a bácsi nem jó hazafi — állapította meg diadallal.

— Honnan veszel ilyeneket?

Oldalt billentette a fejét, mint a kiskutya, ha madarat lát a fán:

— Mert fogalmazást írtunk, és akkor mi pusztiaiak azt írtuk, hogy nem is szeretünk a Basa völgyben lakni, és akkor javításkor azt mondta a tanár bácsi, hogy mi nem is leszünk jó hazafiak, mert a jó hazafinak szeretni kell a lakóhelyét! — vágta ki egyszerűen, aztán csak nézett rám, mint a hitetlen bűnös a penitenciát osztó papra.

Felértünk az utolsó kapaszkodóra, megálltunk fujtatni. A szemetelő eső már korábban elállt, s most vettük észre, hogy odalent a nap süt. Csak néhány kőzsa felhő pizokfoltja ragadt még a melegnek kitérülő tájra. A szárítóköző vetések között apró katicaboga-

A gyerek egyre komoly maradt:

— ... Ha fával betelepítik a Basa völgyet... akkor ott erdő lesz?

— Akkor az lesz.

A száját elkerekítette, fekete szeme felcsillant:

— ... A pusztát meg lebontják?

— Remélem — mondtam a felnöttek hülye óvatosságával.

Hirtelen felkacagott, és futni kezdett lefelé, a többiek után:

— Lebontják a pusztát! Lebontják a pusztát!